

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ

прокуратури в Українській
Народній Республіці доби
Української Центральної Ради
(4 березня 1917 р. —
28 квітня 1918 р.)

Ю. О. Даниленко

*аспірант кафедри теорії права та держави
Київського національного університету
імені Т. Г. Шевченка*

У статті проаналізовано становлення органів прокуратури Української Народної Республіки доби Української Центральної Ради, її правовий статус та розвиток в контексті державотворчого процесу. Зроблено висновок про необхідність врахування історичних здобутків при дослідженні проблеми становлення правоохоронних органів, зокрема прокуратури, на сучасному етапі розвитку України.

Ключові слова: прокуратура, суд, УНР.

В статье проанализировано становление органов прокуратуры Украинской Народной Республики периода Украинской Центральной Рады, ее правовой статус и развитие в контексте процесса государственного строительства. Сделан вывод о необходимости учета исторических достижений при исследовании проблемы становления правоохранительных органов, в частности прокуратуры, на современном этапе развития Украины.

Ключевые слова: прокуратура, суд, УНР.

In the article analyzes the emergence of the prosecution period, Ukrainian People's Republic Ukrainian Central Rada, its legal status and development in the context of nation-building. The conclusion about the need to consider the historical achievements in the study of problems of becoming law enforcement officers, prosecutors in particular, at the present stage of development of Ukraine.

Keywords: *prosecutor, court, Ukrainian National Republic.*

Питання створення та функціонування прокуратури України на різних етапах її розвитку є досить актуальним з огляду на досвід національної моделі прокуратури, яка формується в сучасних умовах. Вивчення характерних особливостей правового статусу прокуратури у часи відродження української державності дає можливість оцінити набутий досвід української системи наглядку за дотриманням законодавства.

Процес створення зазначеного правоохоронного інституту є більш важливим, тому що побудова системи прокуратури у досліджуваний період відбувалася у надзвичайних політичних умовах, які склалися на той час у суспільстві.

Цю проблему у своїх працях досліджували такі науковці, як В. В. Землянська, В. В. Сухонос, В. І. Малюга, О. Л. Копиленко та ін. Але поза увагою дослідників залишився ряд питань розвитку інституту прокуратури саме у досліджуваній період.

Таким чином, вивчення історичних етапів розвитку прокуратури в Україні має важливе науково-прикладне значення.

Метою нашої статті є вивчення особливостей правового статусу та політико-правових підходів до створення та розвитку органів прокуратури в Укра-

їнській Народній Республіці (далі — УНР) доби Української Центральної Ради в 1917–1918 рр.

Після Лютневої революції у Петрограді 1917 року на українських землях, які входили до складу Російської імперії, почалися корінні зміни, наслідком яких стало створення Української Народної Республіки, де одразу ж було розпочато процес державотворення, в тому числі формування правоохоронних органів. На українських землях тоді діяли нормативно-правові акти Російської імперії, які не суперечили законодавству й інтересам Української держави.

Основним нормативним актом при здійсненні кримінального судочинства на українських землях залишався «Устав уголовного судопроизводства» (Статут кримінального судочинства) 1864 р., в якому були закріплені основні принципи кримінального процесу [1, с. 8].

У цьому статуті було закріплено принцип змагальності процесу. Тобто в судовому засіданні між собою вели процесуальний спір дві сторони: сторона обвинувачення і сторона захисту. В кримінальних справах, які були підвідомчі мировому судові, право обвинувачення перед судом мали потерпілі від злочинних дій приватні особи, а також поліцейські та інші представники влади в межах, встановлених законом. В кримінальних справах, підсудних загальним судам, підтримка обвинувачення перед судом покладалася на прокурорів та їх заступників. Винятком цього були справи, порушені за скаргою потерпілого. Обвинуваченому надавалось право мати захисника. Тим самим забезпечувалось право обвинуваченого на захист.

У статті 8 Статуту кримінального судочинства було закріплено один з найважливіших принципів кримінального процесу — принцип недоторканності особи. Ніхто не міг перебувати під вар-

тою у приміщенні не інакше, як у випадках, передбачених законом. Кожен суддя або прокурор, який в межах своєї дільниці або округу довідувався про затримання будь-кого без постанови уповноважених на це осіб, повинен був негайно звільнити таку особу.

25 листопада 1917 р. Українською Центральною Радою (далі — УЦР) був ухвалений закон, в якому, зокрема, зазначалося: «До внесення змін у законодавчому порядку залишаються в силі і всі державні уряди і установи, які залишалися на території Української Народної Республіки до дня 7 листопада 1917 р., з дотеперішнім їх ділокругом, урядженням і штатами як уряди і установи Української Народної Республіки» [3, с. 178].

15 грудня 1917 р. УЦР було ухвалено Закон «Про утворення Генерального Суду». Відповідно до ст. 1 цього закону, Генеральний Суд мав складатися з трьох департаментів — цивільного, карного та адміністративного і виконувати на всій території України функції, які до того належали Урядовому Сенату у справах судових і справах нагляду за судовими установами і особами судового відомства. Члени Генерального Суду мали звання Генеральних суддів, а їхні повноваження — до затвердження Генерального Суду на основі Конституції — визначалися дореволюційним російським законодавством, зокрема «Учреждением судебных установлений» [5, с. 64].

Статтею 6 Закону «Про утворення Генерального Суду» при Генеральному Суді утворювалась прокуратура, офіційною назвою якої була «Прокуратура Генерального Суду». Прокуратура фактично була в подвійному підпорядкуванні: з одного боку, вона діяла при Генеральному Суді, а з іншого — її регламент затверджувався Генеральним секретарем справ судових. Воно ж надавало одному із прокураторів звання старшого

і доручало йому «провід над прокуратуриєю» [7, с. 127].

І, нарешті, 23 грудня 1917 р. Українська Центральна Рада ухвалила Закон «Про урядження прокураторського нагляду на Україні», згідно з яким Генеральний секретар у судових справах призначав прокураторів з покладанням на них обов'язків керівництва прокуратурою. В прокуратурі найвищого судового органу згідно з затвердженим штатом були посади старшого прокурора, три — прокурора, писаря і помічника писаря [12]. Також прокуратурі утворювалися при апеляційних і окружних судах. Очолювали відповідні прокуратури старші прокуратори. Прокуратори призначалися Генеральним секретарем справ судових, водночас посади прокураторів і товаришів прокурора окружних судів скасовувалися [9, с. 64].

Таким чином стає зрозумілим, що прокуратура опинилась у подвійному підпорядкуванні. З одного боку, вона була Прокуратуриєю Генерального Суду, а з іншого — її регламент затверджувався секретаріатом судових справ, яким надавало одному з прокураторів звання старшого й доручало «провід над прокуратуриєю» [6, с. 6]. Першим старшим прокуратором Генерального Суду згідно з наказом Генерального секретаря справ судових від 18 січня 1918 р. № 7 став громадський діяч, письменник та юрист Д. В. Маркович [8].

Проте військові і політичні події та неефективна внутрішня політика Української Центральної Ради щодо формування державних органів влади звели нанівець якісне функціонування органів прокуратури в УНР.

Крім того, уряд УНР не зміг налагодити тісну взаємодію між місцевою адміністрацією та самоврядуванням, завершити створення державних правоохоронних структур. Тому в деяких регіонах фактично існувало кілька претендентів на владу. Загалом за часів Україн-

ської Центральної Ради уряду не вдалося створити дієву систему органів місцевої влади та галузевого управління, що призвело до втрати політичного й економічного контролю над провінцією, без якого система державного управління виявилася малоефективною. Слабкість однієї з основних структурних ланок виконавчої вертикалі — системи місцевих органів — була однією з причин падіння Української Центральної Ради [9, с. 14].

Під час падіння влади УЦР остання встигла прийняти Основний закон — Конституцію, у якій визначався судострій в УНР, але про прокуратуру у цьому документі не йшлося.

Класифікувавши опозицію до Центральної Ради, можна виділити три основні сили, діяльність яких призвела до її падіння: хліборобський рух (основу якого складали дві течії — ліберальна та консервативна), організація партійного типу (Українська Народна Громада) та німецькі окупаційні війська. О. І. Яременко розкриває підготовчу стадію пере-

вороту, контакти П. Скоропадського з представниками хліборобського руху та командуванням німецьких військ. Автор аналізує хід державного перевороту 29 квітня 1918 р. і конкретну участь в ньому представників Союзу земельних власників, Української Народної Громади та німецьких окупаційних військ [10, с. 13]. Спільні дії цих сил призвели до примусового розпуску Центральної Ради та скликання хліборобського з'їзду, на якому делегати (за різними джерелами від трьох до шести тисяч) обрали Павла Скоропадського Гетьманом.

Отже, можна зробити такі висновки: за час існування УНР доби УЦР прокуратура в українських землях не знайшла свого інституційного і функціонального вдосконалення через нетривалість політичних режимів. Характерною особливістю становища органів прокуратури було те, що вона насамперед виконувала функцію нагляду за додержанням законодавства та підтримання обвинувачення в суді.

Список використаної літератури

1. *Землянська В. В.* Кримінально-процесуальне законодавство Центральної Ради, Гетьманату Скоропадського та Директорії : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Х., 2002. — С. 8.
2. *Клочков В. Г.* Історія прокуратури України. — К., 2002. — С. 29.
3. *Копиленко О. Л., Копиленко М. Л.* Держава і право України. 1917-1920 : навч. посіб. — К., 1997. — С. 178.
4. *Лебедева І. М.* Створення уряду Української Народної Республіки і формування системи виконавчої влади (червень 1917 р. — квітень 1918 р.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук. — Запоріжжя, 2003. — С. 14.
5. *Малюга В. І.* Принципи організації та діяльності прокуратури України : дис. ... канд. юрид. наук. — К., 2002. — С. 30.
6. *Михайленко П. П.* Кримінальне право, кримінальний процес та кримінологія. — К., 1999. — С. 403-407.
7. Прокуратура України / В. В. Сухонос, В. П. Лакизюк, Л. Р. Грицаєнко, В. М. Руденко. — Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. — С. 127.
8. Українська Центральна Рада (документи і матеріали : в 2 т.) — Т. 2. — С. 64.
9. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 1063, оп. 1, спр. 6, арк. 21.
10. *Яременко О. І.* Державне управління в Україні в період Гетьманату (квітень — грудень 1918 р.) : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр., — К., 1999. — С. 13.